

Els correctors de Fabra fins avui: les baules d'una cadena que resisteix

JORDI BADIA I PUJOL

Amb l'obra de Pompeu Fabra, la llengua catalana adquirí uns fonaments prou sòlids per a esdevenir una llengua de cultura, apta per a totes les expressions, orals i escrites. Amb les adaptacions territorials, especialment les Normes de Castelló de 1932, aquesta consolidació s'estenia a tots els Països Catalans.

Escriptors, traductors, periodistes, mestres, escriptors... qualsevol català podia servir-se de la llengua en un àmbit formal amb seguretat, sense vacil·lacions. El català recuperava, finalment, la fermesa, la serietat i la dignitat que havia anat perdent progressivament des de l'edat mitjana.

Tanmateix, una normativa no s'implanta d'un dia per l'altre. I encara menys en el cas d'una llengua com el català, que restava (i resta) sota la interferència constant d'una altra de tan potent i tan omnipresent com l'espanyola.

Les baules d'una cadena

El primer terç del segle xx, en un context intensament normativitzador, la figura del corrector fou crucial. Primerament, perquè assegurava que les opcions lingüístiques sancionades i oficials (ortogràfiques, gramaticals, lèxiques) s'anirien difonent. I, segonament, perquè contribuïa a resoldre els dubtes —que les obres de Pompeu Fabra no havien pogut abastar—, seguint les línies establertes pel Mestre.

És per això que cal donar molta importància a la tasca de correcció de Fabra mateix i dels seus deixebles immediats, de la gent que es va impregnar dels seus criteris, bé treballant braç a braç amb ell, bé llegint-ne a consciència les obres i assaonant una formació fabriana completa. Hi ha alguns noms il·lustres d'aquella època, dels quals parlem en aquest dossier de LLENGUA NACIONAL, com ara Eduard Artells (1903-1971), Joan Sales (1912-1983) i Bartomeu Bardagí (1915-2003). Tots tres van formar part, en els anys trenta del segle xx, de l'Extensió d'Ensenyament Tècnic, un organisme que havia estat creat per Prat de la Riba i que la Generalitat republicana va revifar tan bon punt el català fou declarat idioma oficial. L'Extensió era una escola per correspondència que tenia una missió molt clara: preparar en la nostra llengua tres mil mestres escampats per tot Catalunya. Fou una feina impressionant i, atesos els mitjans humans i materials, d'una productivitat excel·lent. Tanmateix, el 1939 —si no abans— aquesta tasca va ser estroncada.

Acabada la guerra de 1936-1939, però, la cadena havia de continuar. Amb l'exili de Fabra i d'una bona part de la intel·lectualitat, la gent que havia treballat

al costat del Mestre tenia aquesta responsabilitat preservadora i la va exercir en condicions completament adverses, però amb plena consciència, amb sacrifici i amb amor veritable a la llengua i al país. Així mateix, cal esmentar d'aquesta època la feina dels divulgadors i dels formadors de professors de català, especialment dins Òmnium Cultural. Hi són figures clau Joan Triadú i Font (1921-2010), Jaume Vallcorba i Rocosa (1920-2010) i Manuel Miquel i Planas (1916-2002). I, per una altra banda, el gramàtic Josep Ruaix i Vinyet, que a final dels anys seixanta cedeix a Òmnium unes *fitxes* que emprava per a fer classes al Seminari de Vic i que són l'embrió dels seus llibres, sens dubte els llibres de català més divulgats i venuts de la història.

Sortosament, la baula següent —la dels homes i dones nascuts en la postguerra— fou molt més gruixuda i mantingué el mateix propòsit i el mateix respecte a l'esperit de l'obra fabriana. Són, primerament, els treballadors de la resistència i de la represa a partir de la mort del dictador. Ja han rebut una formació consolidada, especialment, en seminaris i en universitats. Pouen directament en les obres de Fabra, però també en tot allò que escriuen més tard els correctors i divulgadors: els articles publicats a *Serra d'Or* per Eduard Artells i, més tard, per Lluís Marquet; les lliçons gramaticals de Quim Pomares a la revista *Recull*; les recomanacions lingüístiques de Josep Ibáñez i Albert Jané a *Tele/Estel*...

En aquest període llarg del franquisme, hi hagué una veritable escola pràctica de formació de correctors: la Gran Enciclopèdia Catalana. Sota l'assessorament general de Ramon Aramon i Serra (secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans durant tot el franquisme), hi va treballar un veritable estol de correctors (prop d'una trentena en la primera edició). Fou, sens dubte, un espai de traspàs, de mestratge i d'aprenentatge, car hi havia correctors vells i veterans al costat de gent jove, en edat —i amb afany— de créixer intel·lectualment.

La majoria dels correctors d'aquella *nova* generació avui tenen —o tindrien— una setantena d'anys. Parlem de Jem Cabanes, Josep Ferrer, Juli Moll, Ramon Torrents, Josep Espunyes, Quim Pomares, Mait Carrasco, Jaume Costa... Alguns van passar pel primer diari de la represa democràtica, l'*Avui*, en una secció de correctors dirigida durant anys per Joan Fortuny, i també per la primera televisió que va emetre programes en català (TVE-Catalunya). N'hi hagué uns altres que van encarregar-se de les oficines de llengua de les institucions (Parlament de Catalunya, Diputació de Barcelona, ajuntaments...). Per una altra banda, es va mantenir i intensificar la tasca de divulgació; n'és un exemple la columna diària d'Albert Jané a l'*Avui*, que fou tan important i tan llegida. Alguns dels membres de la baula

resistent ens expliquen en aquest dossier la seva visió de l'ofici de corrector i les vivències pròpies.

Anys 1980-1990: es trenca la cadena?

Per a saber què va passar a la dècada de 1980, hem de llegir aquest fragment del llibre *El català que ara es parla*, d'Ivan Tubau: «Ricard Fité i Ferran Toutain, tots dos correctors a l'*Avui* però disconformes amb la normativa de la casa, publiquen el primer semestre de 1982 dos articles que faran història. [...] En aquests dos articles està anunciada ja tota la revolució restauradora i naturalitzadora que es materialitzarà a Catalunya Ràdio, TV3 i més tard al *Diari de Barcelona*, i que tindrà com a pedra d'escàndol *Verinosa llengua*, un llibre començat a rumiar per Fité i Toutain i finalment escrit per aquest i Xavier Pericay».¹

En els anys vuitanta hi ha, doncs, a Barcelona, un tomb en la línia seguida fins aleshores. Aquell «català depurat» que propugnava Pompeu Fabra és suplantat en alguns àmbits per un «català acostat a la llengua del carrer», és a dir, un català cada vegada més castellanitzat. Aquesta tendència, defensada per un grup de correctors col·locats en mitjans importants i influents, origina una divisió i un enfrontament amb la gent que havia mantingut amb cura i amb respecte la línia fabriana: una llengua precisa i genuïna, en què, a més, poguessin sentir-se reconegudes totes les varietats.

La contrarietat és xocant i irritant. Així l'expressa, per exemple, Joan Triadú: «La cosa més greu és una certa tendència, en els mitjans de comunicació més majoritaris, a fer servir sempre la forma més semblant al castellà. En això hi ha hagut una doctrina, en nom de l'audiència, que ve a dir que com més ens acostem al castellà més gent ho entendreà, més gent ho llegirà.»²

També s'hi referia críticament Albert Jané: «L'existència de criteris divergents i d'actituds d'indisciplina, totalment desconegudes encara fa molt pocs anys [...], en realitat no fa sinó amagar la incapacitat d'expressar-se en català —oralment o per escrit— amb el mínim de dignitat i de correcció lingüística exigible.»³

El grup nascut entorn de *Verinosa llengua* va constituir-se el 1991 en Grup d'Estudis Catalans, amb la voluntat de fer pressió sobre l'Institut d'Estudis Catalans perquè ampliés els criteris d'admissió de determinades paraules o accepcions, la majoria castellanismes. En formaren part Toutain, Pericay, Fité i també Oriol Camps, aleshores cap de la unitat d'assessorament lingüístic de Catalunya Ràdio. Si no van aconseguir que mots com *barco* o *disfrutar* entressin en el diccionari de l'Institut, sí que hi van entrar, per exemple, *guapo* o *carrera* (amb el significat de 'cursa') i *entregar* (amb el significat de 'lliurar'). A més, fruit de la seva pressió, també es va modificar l'ortografia en dues qüestions contro-

vertides: la supressió dràstica del guionet i el canvi de grafia de mots que no duïen e epentètica.

Ivan Tubau (mort fa poques setmanes) resumia així la seva manera de veure el futur del català, compartida per alguns dels membres del Grup d'Estudis Catalans: «És clar que aquesta llengua s'assemblarà al castellà, potser cada cop més. És natural que sigui així, fa molt de temps que passa i no es pot impedir de cap manera enraonada que continuï passant. Més val acceptar-ho. No és pas cap drama que dues llengües s'assemblin molt. I, sobretot, el català castellanitzat és l'únic català viu, i per tant l'únic que pot sobreviure.»⁴

Anys més tard, els autors de *Verinosa llengua* (i fundadors del Grup d'Estudis Catalans), Xavier Pericay i Ferran Toutain, juntament amb Ivan Tubau, van ser promotors i fundadors de Ciutadans, un partit que ha atacat i ataca iradament els intents de normalització de la llengua catalana. Quant a la resta, Ricard Fité és el cap de correcció de *El Periódico* i Oriol Camps, ja jubilat, és membre de la Secció Filològica del IEC.

Tot i que el grup defensor d'aquesta línia no és pas majoritari, el fet és que copa els mitjans de comunicació més importants del Principat des de fa dècennis. (Per a saber-ne més, llegiu en aquest mateix dossier l'article de Gabriel Bibiloni.)

Aquest moviment té un paral·lelisme al País Valencià, on també es fan evidents els intents de disgregar la llengua comuna i acostar-la al castellà. L'any 1990, el director general de Ràdio Televisió Valenciana, Amadeu Fabregat, féu pública una llista de 543 mots prohibits, que considerava «excessivament catalanistes». Al costat de la prohibició de *argent* i *vacances* (per *plata* i *vacacions*), demanava fins i tot d'eradicar *segell* i *Alemanya* (per *sello* i *Alemania*).

De resultes d'aquest qüestionament creixent envers l'obra de Fabra que s'anava palesant en alguns mitjans de comunicació, l'any 1991 va néixer l'Associació Llengua Nacional, precisament amb el propòsit de preservar el model de llengua genuïna i digna normativitzat en els anys trenta. L'activitat principal de Llengua Nacional és l'edició d'aquesta revista, de periodicitat trimestral, on es publiquen estudis i articles d'opinió de llengua sense qüestionar la línia heretada de Fabra.

Anys més tard va néixer el Cercle Vallcorba (entorn del lingüista Jaume Vallcorba i Rocosa). Tot i haver tingut poca activitat pública, darrerament ha adreçat una petició a l'Institut perquè reconsiderés la polèmica decisió de reduir dràsticament els diacrífics. La petició va obtenir el suport de més de 2.400 signants, entre ells desenes d'escriptors, traductors, correctors i professors de tots els nivells i d'arreu dels Països Catalans.

Així, doncs, la tasca empresa per Pompeu Fabra, servada i envigorida pels seus dignes successors, es manté viva malgrat les adversitats. ♦

1. Ivan TUBAU, *El català que ara es parla*, editorial Empúries, Barcelona 1990.

2. Carles RIERA, «Joan Triadú. Un optimista preocupat per la llengua», *Llengua Nacional*, núm. 37 (2001), pp. 33-35.

3. Albert JANÉ, *Unes lliçons de correcció lingüística*, dins «XII Escola d'Estiu», núm. 94 (1995), p. 36.

4. Ivan TUBAU, *Paraula viva contra llengua normativa*, Ed. Laertes, 1990.